

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 49 Volume: 10 Issue: 49

Nisan 2017 April 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

EKONOMİK, EKOLOJİK VE SOSYAL BOYUTLARIYLA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ECONOMIC, ECOLOGICAL AND SOCIAL DIMENSIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Muhammed Yunus BİLGİLİ*

Öz

İnsanların çevre ile etkileşimi sonucunda ortaya çıkan çevre sorunlarıyla mücadeleyle yönelik tartışmalarda çevre ve ekonominin birbiriyle çelişmeyen iki önemli unsur olduğunu ortaya koymaya çalışan sürdürülebilir kalkınma anlayışı 1980'lerden beri pek çok bilimsel disiplinin önemli bir inceleme alanıdır. Kavramın 1987 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kurumsal düzeyde tanımlanmasıyla birlikte sürdürülebilirlik üzerine yapılan tartışmaların arttığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından yapılan tanım incelendiğinde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, ekolojik ve sosyal üç temel boyutunun olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın amacı sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlarının incelenmesi ve her bir boyutun ne ifade ettiğinin ortaya konulmasıdır. Çalışmada öncelikle sürdürülebilir kalkınma tarihsel süreç ve Birleşmiş Milletler tanımı ekseninde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Daha sonra ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlarıyla sürdürülebilir kalkınma kavramı ele alınmış ve her bir boyutun ne ifade ettiğine değinilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları.

Abstract

Sustainable development is an important area of study for many scientific disciplines since the 1980s, when the debate about the fight against environmental issues that arise as a result of people's interaction with the environment reveals that the environment and the economy are two important non-contradictory elements. United Nations definition of the concept at the institutional level in 1987, discussions on sustainability seem to be on the increase. When the definition made by the United Nations is examined, it can be said that economic, ecological and social dimensions are the main dimensions of sustainable development. The aim of this study is to examine the economic, ecological and social dimensions of sustainable development and to show what each dimension explains. In the study, primarily sustainable development was examined in detail in the context of the historical process and the definition of the United Nations. Later, the concept of sustainable development was discussed with economic, ecological and social dimensions and what each dimension means.

Keywords: Sustainability, Sustainable Development, Dimensions of Sustainable Development.

Giriş

Doğduğu andan itibaren insan ile çevre arasında yoğun bir etkileşim başlamaktadır. Bu etkileşimle birlikte insanlar hem çevreden etkilenmiş hem de çevreyi etkilemişlerdir. Bu etkileşim süreci her zaman çevre lehine olmamıştır. İnsanlar içinde buldukları çevreye bilerek ya da bilmeyerek zarar vermişlerdir. Başlangıçta insanların çevreye verdikleri zararlar önemli sayılamayacak düzeyde iken, sanayileşme, kentleşme, fosil yakıtların kullanılması, nüfusun sürekli artması ile birlikte çevreye verilen zararlar büyük boyutlara ulaşmış ve özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren felaket olarak anılmaya başlanmıştır.

Çevre sorunlarının artmaya başlaması ile birlikte bu sorunların üstesinden gelebilmek adına yerel, bölgesel ve küresel pek çok çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmalar içerisinde Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen 1972 Stockholm Konferansı küresel düzeyde çevre sorunlarının varlığının kabul edilmesi ve çözüm arayışlarının küresel düzeyde ele alınması gerekliliğini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bir diğer ifadeyle, 1972 Stockholm Konferansı küresel düzeyde çevre konusunda ilk toplantı olması açısından büyük öneme sahiptir. Ayrıca konferansta tartışılan önemli konuların başında ekonomik kalkınma ile çevre arasında bir uzlaşmanın nasıl sağlanacağına ilişkindir. Nitekim bu konferansın ardından dünya genelinde çevre sorunları ile mücadele konusunda büyük adımların atılmaya başlandığını söyleyebilmek mümkündür. Konferansta tartışma yaratan çevre ve ekonomi konusuna bir çözüm bulabilmek amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından 1983 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (UNEP) kurulmuş ve başına dönemin Norveç başbakanı Gro Harlem Brundtland getirilmiştir. Komisyon dünya genelinde çeşitli çalışmalar yürütmüş ve nihai raporunu 1987'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na sunmuştur. "Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu" ya da daha bilindik ve kısa ismiyle "Ortak Geleceğimiz" başlıklı rapor "sürdürülebilir kalkınma" kavramını gündeme getirmesi açısından önem taşımaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, ekonomi ve çevre arasında bir çekişmenin olmadığını ve ekonomik

* Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, mybilgili@ktu.edu.tr

kalkınma sürecinin sürdürülebilir olmak kaydıyla çevreye zarar vermeyeceğini savunmasıyla birlikte dünya genelinde pek çok tartışmanın yaşanmasına neden olmuştur. Bu tartışmalarla birlikte sürdürülebilir kalkınma kavramı ekonomiden çevreye, hukuktan ekolojiye, kentleşmeden sosyolojiye kadar pek çok disiplinin ilgi alanına girmiş ve o disiplinleri hem etkilemiş hem de onlardan etkilenmeye başlamıştır. İşte bu çalışmanın amacı pek çok disiplin tarafından incelenmeye çalışılan sürdürülebilir kalkınma kavramının ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlar açısından incelenerek sürdürülebilir toplumlar oluşturulabilmesi adına bu boyutların ne ifade ettiğinin ortaya konulmasıdır.

Çalışma giriş ve sonuç dâhil dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde sürdürülebilir kalkınma kavramı kuramsal açıklamalar ışığında ele alınmaktadır. Bu bölümde sürdürülebilir kalkınma öncelikle tarihsel süreç içerisinde ele alınmakta, sonra kavrama ilişkin Birleşmiş Milletler tanımına ve içeriğine yer verilmektedir. Daha sonra ise sürdürülebilir kalkınma, pozitif, normatif, zayıf ve güçlü sürdürülebilirlik olarak ele alınmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde sürdürülebilir kalkınmanın üç temel boyutu olan ekonomik, ekolojik ve kültürel boyutlar irdelenmektedir. Bu bölümde sürdürülebilirlik, neoklasik iktisat, doğal kapital yaklaşımı, doğal sistemlerin taşıma gücü ve sosyal sürdürülebilir toplumların ana temaları gibi çeşitli değişkenler yardımıyla açıklanmaya çalışılmaktadır.

1. Sürdürülebilir Kalkınma

İnsanoğlunun doğayı anlama süreci çok eski yıllara dayanır. Bu süreçteki her bilimsel ve teknolojik gelişme, insanın doğal kaynakları daha fazla kullanma olanağı sağlamıştır (Teksöz, 2014: 73). Antik Mısır, Mezopotamya, Yunan ve Roma medeniyetlerinde bugünkü sürdürülebilirlik sorunları gibi çölleşme, tuzluluk ve toprağın verimsizleşmesi vb. çevre sorunları yaşanmaktaydı. Platon, Strabo ve Columella gibi filozoflar milattan önceki dönemlerde çiftçilik, ağaç kesme ve madencilik gibi insan faaliyetlerinin çevresel bozulmalara neden olduğunu belirtmektedirler. Ahşabın yakıt, inşaat malzemesi ve pek çok üretim sürecinde kullanılmasıyla beraber 16. yüzyıldan itibaren ağaç kesim işlemlerinin ve madenciliğin vahşi yaşam üzerindeki etkileri tartışılmaya başlanmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde Avrupa’da gemi yapımı, madencilik ve diğer imalat işleri için ağaçlar yoğun bir şekilde tüketilmeye başlanmıştır. Bu tüketim karşısındaki endişeler, insanların bugünkü ve gelecekteki kuşakların doğal kaynaklardan sorumluluk prensibine bağlı olarak yararlanmasını insanların var olması açısından yeni bir düşünce kalıbı olarak sunmaya başlamıştır (Pisani, 2006: 85). Bu gelişmeler karşısında “sürdürülebilirlik” (nachhaltende Nutzung-sustainable use) kavramı ilk defa 1713 yılında Hans Carl von Carlowitz tarafından, “yaşlı ağaçların kesilmesi ile bunların yerine geçecek yeterli sayıda genç ağaç bulundurulması arasında bir denge kurmayı ima edecek” şekilde kullanılmıştır (Pisani, 2006: 85-86). Carlowitz’in kavramı ortaya koyduğu zamanda, madencilik shaftlarının sabitlenmesi, demir cevherinin eritilmesi, gemi inşası ve benzeri işlemleri yapmak için muazzam miktarda ahşaba ihtiyaç duyulmaktaydı. Carlowitz sürdürülebilir orman yönetiminin, birim zaman başına düşen yetiştirilmekte olan ağaç sayısının kesilecek ağaç miktarına eşit veya ondan fazla olacağı durumda gerçekleşebileceğini belirtmiştir (Wilderer, 2007: 2). Ayrıca 18. yüzyılda nüfus artışıyla doğal kaynakların tüketilmesi sorunu ile karşı karşıya geldiği Matthew Hale, William Petty ve T. Robert Malthus gibi düşünürler tarafından dile getirilmiştir (Pisani, 2006: 86).

18. yüzyılla birlikte artan nüfus toprak ve enerji konularında sıkıntılar yaratmaya başladığı için devrim niteliğinde adımlar gerekmekteydi. Bu dönemde İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi ağaçların yerine kömürün kullanılmasına yol açmaya başladı. Hızla artan kömür kullanımı pratikte, yerin hareket etmesi, maden inşaatı, su pompalama, nakliye ve kontrollü yanma gibi bir takım sorunlara neden olmaya başlamıştır. Bu gelişmeler ışığında maden ve fabrika çevrelerinde emeğe daha fazla ihtiyaç duyulması, bilim ve teknolojinin insan toplumundaki öne çıkan konulara yükseltilmesini gerekli kıldı. Bütün bu gelişmeler hiç kimsenin hayal edemediği değişikliklere neden olmuştur. Artık toprak değil makineler üretimin temel anlamını oluşturmaya başlamıştır (Mebratu, 1998: 495). Geleneksel olarak dinler ve kültürler insan olmayan çevrenin algılanması ve ona nasıl davranılması gerektiği ile ilgili düşünceler geliştirmiştir. Kutsal inançlar yaşamın kaynağında olan insan olmayan dünyayı insanı kavramlarla açıklamaya çalışırlar. Ayrıca kutsal inançlar insan olmayan hava, toprak, su ve diğer yaşayan varlıklarla insanların arasındaki bağı kutlayarak ve kutsayarak nazik bir şekilde onlara davranılması gerekliliğini vurgular (Mebratu, 1998: 497).

Yukarıda kısaca özetlenmeye çalışılan aşırı kaynak tüketiminin ve çevre kirliliklerinin yaşamı nasıl tehdit etmekte olduğu ve çevre sorunlarının daha fazla göz ardı edilemeyeceği ve artık çözümün ertelenemeyeceği açıkça görülmeye başlanmıştır. 1968 yılında kurulan Roma Kulübü’nün 1972 yılında yayınlattığı “Büyümenin Sınırları” isimli raporu ekonomi ve doğal çevre arasındaki karşılıklı bağımlılığın kalkınma politikalarında dikkate alınması gerekliliğini vurgulamaktadır (Kaypak, 2011: 23). Sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkışında Batı’da çevre-ekonomi arasındaki ilişkinin her geçen gün giderek daha çıkmaz bir yola girmesi etkili olmuştur. Gerek ekonomistlerin gerek çevrecilerin doğanın mevcut ekonomik yapıyı kaldıramayacağı konusundaki görüşlerinin güçlenmesi üzerine, sürdürülebilir bir ekonomi

modeli konusunda arayışlar artmıştır (Kılıç, 2012: 204). Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma fikrinin, doğal ve çevresel kaynakların aşırı kullanılması ile ilgili endişelerden kaynaklandığı söylenebilir. Sürdürülebilir kalkınmayla ilgili ilk tartışmalar, fiziksel çevrenin dayattığı ekonomik faaliyetin sınırları üzerinde dururken, türlerin ve ekosistemlerin kendilerini sürekli yenilemelerine izin verecek şekilde kullanılması gerektiği sonucuna ulaşmıştır (Anand ve Sen, 2000: 2033). Sürdürülebilir toplum bağlamında sürdürülebilir kalkınma 1980'li yıllarda insan faaliyetlerinin giderek belirginleşen ekolojik sonuçları ve insani gelişim konularındaki sosyo-politik kaygılar ve çevresel kaygılar arasındaki boşluğu kapatma çabalarının sonucunda ortaya çıkmış bir kavramdır (Robinson, 2004: 370).

Dünya'da yaşanan bu gelişmeler karşısında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 19 Aralık 1983'te çevre ve kalkınma ilişkilerini ortaya koyabilmesi amacıyla Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun kurulmasına karar vermiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından hazırlanan "Ortak Geleceğimiz (Brundtland Raporu)" isimli raporu 19 Kasım 1983 tarihinde görüşmüş ve 4 Ağustos 1987 tarihinde kabul etmiştir. Komisyonun başında Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland olduğu için bu rapor Brundtland Raporu olarak da adlandırılmaktadır.

Raporun çevre sorunlarıyla ilgili olarak gündeme getirdiği en önemli kavram sürdürülebilir kalkınmadır. Bir diğer anlatımla, raporun en önemli katkısı sürdürülebilir kalkınma kavramını tanımlayarak dünyada tartışılan ana konulardan biri haline getirmesidir (Mitcham, 1995: 316). Raporda sürdürülebilir kalkınma ile ilgili açıklamalara aşağıda geniş bir şekilde yer verilmiştir.

İnsanlığın kalkınmayı sürdürülebilir kılacak gücü vardır. Kaynakların bugünkü ihtiyaçlara yetmesini sağlarken gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânını ellerinden almamak mümkündür. Sürdürülebilir kalkınma kavramının içinde bazı sınırlar vardır. Kesin sınırlar değil, ama teknolojinin, çevre kaynaklarının, sosyal organizasyonun, insan faaliyetlerinin etkisini biyosferin emip yok edebilme yeteneğinin getirdiği sınırlamalar vardır. Fakat teknoloji de, sosyal organizasyon da, ekonomik büyümenin yeni bir çağı başlatabilecek biçimde yönetilebilir, iyileştirilebilir (UNWCED, 1987: 24).

Çevresel kaygılar, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen hızlı ekonomik büyümenin neden olduğu bozulmadan doğmuştur. Hükümetler, vatandaşların baskısıyla, bu sorunları gidermek gerekliliği görmüşler, bunu yapmak için çevre bakanlıkları ve diğer kurumları kurmuşlardır (UNWCED, 1987: 26).

Komisyon dikkatini, nüfus, besin güvenliği, türlerin ve genetik kaynakların kaybı, enerji, sanayi ve iskân alanlarına odaklamış, bunların hepsinin birbiriyle ilişkili olduğunu, birbirinden ayrı olarak ele alınamayacağını belirlemiştir (UNWCED, 1987: 27).

Sürdürülebilir kalkınma bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeden karşılamaktır (UNWCED, 1987: 54). Bu kavram içinde iki alt kavramı barındırır (UNWCED, 1987: 54):

- "İhtiyaç kavramı", özellikle dünyanın yoksullarının temel ihtiyaçları kavramı, buna her şeyden fazla öncelik verilmelidir.
- Çevrenin bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçları karşılayabilme yeteneğine teknolojinin ve sosyal örgütlenmenin getirdiği sınırlamalar düşüncesi.

Böylece, ekonomik ve sosyal kalkınmanın amaçlarını tarif ederken, gelişmiş veya gelişmekte olan, piyasa ekonomisine ya da merkezi planlamaya dönük olan tüm ülkelerde sürdürülebilirlik esas alınmalıdır. Yorumlar değişebilir, fakat bazı genel niteliklerin ortak olması, sürdürülebilir kalkınma temel kavramı üzerinde ve bunu başarmanın geniş stratejik çerçevesi üzerinde görüş birliğinin varlığı şarttır (UNWCED, 1987: 54).

Sürdürülebilir kalkınma ekonomik büyümeden daha fazlasını içerir. Büyümenin içeriğinde değişikliği, az madde/enerji yoğun ve etkilerinin daha adil olmasını gerekli kılar (UNWCED, 1987: 62).

Büyümenin kalitesini değiştirmek için, kalkınma çabalarına olan yaklaşımların değiştirilip tüm etkilerin dikkate alınması gereklidir. Örneğin bir hidroelektrik santrali yalnızca daha çok elektrik elde etmenin bir yolu olarak görülmemeli, santralin yerel çevre ve yerel toplum yaşamı üzerindeki etkileri de bilançoya dahil edilmelidir (UNWCED, 1987: 63).

Sürdürülebilir kalkınma stratejisinde baştan sona ana tema, karar vermede ekonomik ve ekolojik düşünceleri entegre etmektir. Bu ikisi esasen gerçek dünyanın işleyişinde entegre durumdadır. Bu da her düzeydeki tavır, amaç ve kurumsal uygulamalarda bir değişikliği gerektirmektedir. Ekonomik ve ekolojik kaygıların mutlaka birbiriyle çelişmesi gerekmez. Örneğin, enerji tasarrufundan ve madde kullanımından sağlanan tasarruflar hem ekolojik amaçlara hizmet etmekte hem de maliyeti düşürmektedir (UNWCED, 1987: 71).

Sürdürülebilir kalkınma stratejisi en geniş anlamıyla alındığında, gerek insanlar arasında, gerekse insanlıkla doğa arasındaki uyumu yükseltmeyi amaçlamaktadır. 1980'lerin kalkınma ve çevre krizlerinde

ulusal ve uluslararası siyasi ve ekonomik kuruluşların önleyici rol oynamadığı, belki de oynayamadığı göz önüne alınırsa, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için şunlar gereklidir (UNWCED, 1987: 73-74):

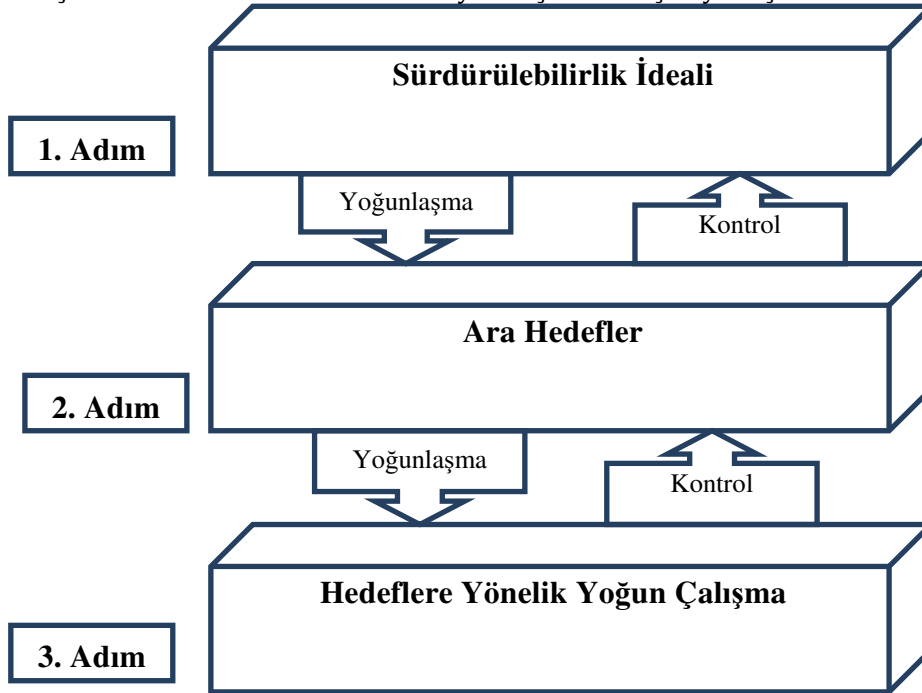
- Karar alınmasında vatandaşların etkin katılımını sağlayacak bir siyasal sistem,
- Kendi çabasıyla ve sürdürülebilir biçimde üretim fazlası ve teknik bilgi sağlayabilecek bir ekonomik sistem,
- Uyumsuz kalkınmadan doğan gerilimlere çözüm bulabilen bir sosyal sistem,
- Kalkınma için gerekli ekolojik tabanı korumaya saygı gösteren bir üretim sistemi,
- Durmadan yeni çözümler arayabilecek bir teknolojik sistem,
- Ticaret ve finansmanda sürdürülebilir düzenleri destekleyen bir uluslararası sistem ve
- Esnekliğe, kendini düzeltme yeteneğine sahip bir yönetim sistemi.

Bu şartlar daha çok, kalkınma konusundaki ulusal ve uluslararası eylemlerin dayandırılacağı amaçlar niteliğindedir. Önemli olan, bu amaçların ne derece içtenlikle izlendiği ve bu amaçlardan sapmalar olduğu zaman bunların nasıl bir etkinlikle düzeltildiğidir (UNWCED, 1987: 74).

Özetle, sürdürülebilirlik kavramı temel olarak gelecek kuşaklar için uygun bir ekolojik altyapıyı sürdürme/sağlama ihtiyacı ile ilgili etik bir endişeyi ifade etmektedir. Evrensel bir ilke olarak sürdürülebilirlik kavramı, yerel, sosyal, kültürel, politik ve ekolojik koşullara özgünlük, esneklik ve saygı çerçevesinde eylemde bulunmayı vurgular (Wiersum, 1995: 328).

Sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmada üç hiyerarşik adımdan söz edilebilir. İlk adım sürdürülebilirlik konusunda toplumda genel bir fikir birliğine ulaşmaya çalışmaktır. Bu, toplum düzeyinde etik bir hedefin oluşturulmasını gerektirir. İkincisi, ilk adımda sürdürülebilirlik konusunda belirsiz olan toplumsal uzlaşmaya dayanan fikir birliğini uygulanabilir, kesin tanımlar içeren bir veya daha fazla ara hedefe dönüştürmektir. Üçüncüsü, sürdürülebilirliğin bir veya birden fazla kesin tanımına ulaşırsa, ara hedeflere yönelik yoğun bir çalışmanın başlatılmasıdır (Klauer, 1999: 119). Şekil 1’de bu üç hiyerarşik adımın birbiriyle etkilenme ve birbirini etkileme derecesi ele alınmaktadır.

Şekil 1: Sürdürülebilir Kalkınmaya Ulaşmanın Üç Hiyerarşik Adımı

Kaynak: Klauer, 1999: 120.

Şekil 1 incelendiğinde, sürdürülebilir kalkınmaya ulaşılabilmesi adına toplumlarda öncelikle sürdürülebilirlik için bir fikir uzlaşmanın sağlanması gerektiği görülmektedir. Ayrıca Şekil 1’e göre sürdürülebilir kalkınma bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda, sürdürülebilir kalkınma toplumların bir kez başarabileceği bir sonucu değil sürekli yeni hedefler belirlenmesi ve bu hedefler doğrultusunda yoğun çalışmaların yapılması gerektiği bir süreç olarak düşünülmelidir.

1.1. Normatif ve Pozitif Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik normatif ve pozitif olmak üzere ikiye ayrılabilir. Normatif sürdürülebilirlik, sürdürülebilirliğin ne olduğu ile ilgilenirken pozitif sürdürülebilirlik, sürdürülebilirliğin gerçekte ne gibi

sonuçlarının olduğunu inceler. Bir diğer ifadeyle pozitif sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilirliğin ekonomik ve ekolojik temellerinin bilimsel yönden analiz edilmesidir (Osorio ve diğerleri, 2005: 507).

Normatif sürdürülebilirlik ise, sürdürülebilir kalkınmanın kurumsal olarak ne anlama geldiğini vurgular. Örneğin, Birleşmiş Milletler tarafından sürdürülebilir kalkınma ile ortaya konulan dokümanlar bu kategoride değerlendirilebilir (Osorio ve diğerleri, 2005: 507).

1.2. Güçlü ve Zayıf Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik normatif ve pozitif olmak üzere ikiye ayrılabilir gibi güçlü ve zayıf olmak üzere de ikiye ayrılabilir. Bu şekildeki bir ayırımın temeli ikame edilebilirlik durumuna göre yapılır. Örneğin, fosil yakıtların tüketilmesi, bir zayıf sürdürülebilirlik meselesidir. Şöyle ki; başka enerji kaynakları öngörülümüşse, gelecek kuşaklara petrolün azaltılmamış bir stokunu bırakmak zorunluluğu söz konusu olmayacaktır. Öte yandan soyu tükenmiş bir tür, mevcut bilimsel bilgi seviyesinde kurtarılamayacağı için güçlü sürdürülebilirlik açısından bir kayıp olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda güçlü sürdürülebilirlik, geçilmemesi gereken ekosistem eşikleri olarak görülebilir (Kuhlman ve Farrington, 2010: 3443).

Zayıf sürdürülebilirlik taraftarları, doğal sermayenin gerçekten değer kaybettiğini kabul eder (örneğin, ekilebilir arazi, toprak ve balık stokunun azalmakta ve yeraltı sularının tükenmekte olduğunu, havzaların kirletildiğini vb.), ancak bu değer kayıplarının ekonomideki toplam yatırımlar tarafından amorti edilebileceğini savunurlar (EPA, 1997: 5). Buna karşın, güçlü sürdürülebilirlik, doğal sermayenin unsurlarına ayrı ayrı muamele edilmesi anlamına gelir ve bunun için insan kaynaklı sermayenin ikame edilemeyeceği varsayımına dayanır. Bu noktada güçlü sürdürülebilirlik anlayışı, altyapı yatırımlarının gelecek kuşakların ekolojik kayıplarını yeterli derecede telafi ettiği fikrini reddeder (EPA, 1997: 6).

Özetle belirtmek gerekirse, dünya nüfusundaki artış ile birlikte ülkelerin kalkınma yönündeki adımları, küresel yaşam üzerinde gözle görülür biçimde olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Çevre kirliliğinin artması, kalkınma kavramına yeni bir anlayış ile yaklaşma gerekliliğini doğurmuş ve 1980'lerle birlikte dünyada çevrenin korunması ile ilgili bir farkındalık gelişmeye başlamıştır (Karabıçak ve Özdemir, 2015: 44-45). Sürdürülebilir kalkınma, kökeni çok eskilere dayanmakla birlikte, yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren sıkça kullanılmaya başlanan bir rehber ilke/şemsiye niteliğindedir (Bozdoğan, 2005: 1012). Sürdürülebilirliğe ilişkin kaygılar Malthus ve Jevons gibi kimi 18. ve 19. Yüzyıl iktisatçılarına kadar götürülebilse de "sürdürülebilir kalkınma" kavramının doğuşu 20. yüzyılda çevreye ilişkin kaygıların ortaya çıkışına rastlamaktadır (Yeni, 2014: 1836). Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin yapılan tanımlardan hareketle sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutu olduğu söylenebilir.

2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin açıklamalar incelendiğinde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, ekolojik ve sosyal boyut olmak üzere üç boyutundan söz edilebilir. Çalışmanın bu bölümünde sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutuna ilişkin açıklamalar yapılmaya çalışılacaktır.

2.1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Boyutu

Geleneksel olarak, iktisatçılar, piyasanın kaynakları verimli bir şekilde tahsis etme kapasitesine aşırı önem verdiği için doğal kaynakların sınırsız olduğunu varsaymaktadırlar (Basiago, 1999: 150). Bu bağlamda tarihsel olarak bakıldığında iktisat biliminin nadiren doğal kaynaklarla ilgili bir endişe duyduğu söylenebilir (Goodland, 2002: 2).

Sürdürülebilirliğin ekonomik boyutunun genel kabul gören tanımı, sermayenin korunması ve bozulmasının engellenmesidir (Goodland, 2002: 2).

Refah kavramı, sürdürülebilirliğin ekonomik yorumlanmasında merkezi bir noktadır. Geleneksel olarak, ulusal istatistik hesapları ve bazı ekonomik modeller, refahın bir göstergesi olarak, gözlemlenebilir bir ekonomik değere (mal ve hizmetlere) sahip olmayı refahın bir göstergesi olarak kullanır. Bu tarz hesaplamalar, genel olarak refaha katkıda bulunan piyasa dışı sonuçları içermez. Örneğin boş zaman faaliyetlerinden, gönüllü işlerden veya çeşitli sosyal sermayenin desteklediği sosyal etkileşimlerden elde edilen faydalar gibi (Markulev ve Long, 2013: 4). Sürdürülebilirliği "refahın en azından zaman içerisinde muhafaza edilmesini sağlamak" şeklinde yorumlamak kuşaklar arası eşitlik ile ilgili kaygıları ifade etmektedir. Bu bağlamda, her kuşak şuan ne kadar sermaye tüketeyeğine ve ne kadar sermayeyi gelecek kuşaklar için biriktireceğine ve koruyacağına karar vermelidir (Markulev ve Long, 2013: 5).

Sürdürülebilirliğin ekonomik boyutunda kaynakların tükenme potansiyeli önemli bir yer tutmaktadır. Bu potansiyel nedeniyle, sürdürülebilirlik her zaman yenilenebilir doğal kaynaklar ekonomisinin merkezi bir unsuru olmuştur (Vivien, 2008: 4). Enerji ve maddelerin tekrar hammaddeye dönüştürülmesi, mal ve hizmet sunumunda daha az materyal kullanılması, üretim süreçleri sonucunda ortaya çıkan atıkların tüketiciler veya üreticiler tarafından geri dönüştürülmesi gibi uygulamalar bu noktada değerlendirilebilir (Vivien, 2008: 5).

Sürdürülebilirliğin ekonomik boyutu aşağıda yer alan dört nitelikten yola çıkılarak tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna ilişkin tanımlamalar/açıklamalar aşağıda yer alan dört temel nitelik tarafından belirlenmektedir. Bu nitelikler (Baumgartner ve Quass, 2009: 2):

- Konu insanlarla doğa arasındaki ilişkiye odaklanmalıdır,
- Uzun vadeli ve özünde belirsiz bir geleceğe yönelme,
- Şimdiki ve gelecek nesiller arasında olduğu kadar, insanlarla doğa arasındaki adaletin normatif temellerle oluşturulması,
- Doğal mal ve hizmetlerin insan yapımı ikamelerinin ve tamamlayıcılarının tahsisinde ekonomik etkinlik için duyulan endişelerin zaman kaybı olarak anlaşılmasıdır.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu içerisinde güçlü ve zayıf sürdürülebilirlik tartışmaları önemli bir yer tutmaktadır. Hatırlanacağı üzere, bu şekildeki bir ayırımın temeli ikame edilebilirlik durumuna göre yapılmaktadır (Kuhlman ve Farrington, 2010: 3443). Özetle belirtmek gerekirse, zayıf sürdürülebilirlik; çevresel unsurların ikame edilebildikleri sürece gelecek kuşaklara ilişkin herhangi bir kaygı taşınmaması gerektiğini ortaya koymaktadır. Buna karşın, güçlü sürdürülebilirlik, doğal sermayenin toplumsal sermayeyi de içeren diğer sermaye biçimlerini tamamlayıcı nitelikte olduğu ve bu nedenle büyük oranda ikame edilemez olduğu için ikame fikrini reddetmektedir (Markulev ve Long, 2013: 7).

Sürdürülebilirliğin ekonomik boyutu içerisinde neoklasik ekonomistlerin görüşleri önemli bir ağırlığa sahiptir. Bu bakış açısına göre sürdürülebilir kalkınmanın hedefi, toplumların ekonomik refah üretme kapasitesini sürdürme ve gelecek kuşaklara mevcut nesillerle eşdeğer refah seviyesini sağlamaktır. Bu bağlamda bireysel refahın, analiz yöntemlerine göre, kişisel fayda, gelir ve tüketimin zaman içerisinde azalmaması sürdürülebilirlik olarak tanımlanmaktadır (Vivien, 2008: 2). Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus da şudur ki, ekonomistlerin çoğu, kavramı tüketimden elde edilen yararın maksimizasyonu ile refahın artırılması şeklinde tanımlayarak basit hale getirmişlerdir (Harris, 2000: 7-8).

Neoklasik iktisat akımına karşın doğal kapital yaklaşımını benimseyen iktisatçılar doğal kapitalin, toprak ve atmosferik işlevlerden; dünyadaki tüm doğal kaynaklardan ve çevresel fonksiyonlardan oluşmaktadır. Doğal kapital düşüncesi, yenilenebilir ve yenilenemez kaynakları göz önünde bulundurarak iki karar alınabileceğini ortaya koyar. Yenilenebilir kaynaklar için kural, ürünlerin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için kaynak tüketiminin sınırlandırılması; yenilenemez kaynaklar için de, yenilenebilir doğal kapital yatırımlarından yararlanılarak, yenilenemez kaynakların kullanımından elde edilen atıklara yeniden yatırım yapılması şeklindedir. Bu kuralların uygulanmasıyla doğal kapitalin dengede tutulmasının sağlanacağı kabul edilir (Harris, 2000: 8-9).

Ekonomik açıdan bakıldığında sürdürülebilirlik çevresel ve sosyal açıdan sürdürülebilirlikle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Aynı zamanda bu ekonomik büyümenin sınırlarını da göstermektedir (Reddy ve Thomson, 2015).

2.2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekolojik/Çevresel Boyutu

Sürdürülebilirliğin ekolojik boyutu çevreye salt ekonomik kaygılarla yaklaşmaz. Bu bağlamda, ekoloji alt habitatların sürdürülebilirlik kanunlarını araştırırken, ekolojik ekonomi aracılığıyla da tüm sistemlerin dışındaki geniş çerçeveye daha yakından eğilmektedir. Örneğin temiz havanın ikamesi söz konusu değildir. Ayrıca su kaynakları sadece bir ekonomik kaynak hatta sadece yaşam şartlarından biri de değildir. Birçok alt sistem ve diğer canlı sistemleri ile ilgili olan bir çevresel unsurdur (Tutulmaz, 2012: 610). Bu bağlamda çevresel sürdürülebilirlik, fiziksel çevrede değer verilen şeyleri veya nitelikleri korumak şeklinde tanımlanabilir (Sutton, 2004: 11). Daha geniş bir tanımla çevresel sürdürülebilirlik, mevcut ve gelecek nesillerin kaynak ve hizmet ihtiyaçlarını karşılarken bunları sağlayan ekosistemlerin sağlığından ödün vermeye özen göstermektir. Çevresel sürdürülebilirliğin en geniş tanımı ise, insanların ihtiyaçlarını tatmin etmesini sağlayan ekosistemlerin dayanıklılık, esneklik ve bağlantılı olma ilkelerini göz önünde bulundurarak, ekosistemlerin kendilerini yeniden yaratma özelliklerine dikkat eden ve biyoçeşitliliği azaltmayan eylemlerdir (Morelli, 2011: 6). Bu bağlamda çevresel sürdürülebilirlik, insan ekonomik alt sisteminin ölçeğini bağımlı olduğu genel ekosistemin biyofiziksel sınırları dâhilinde tutmak anlamına gelmekte ve sürdürülebilir üretim ve tüketime ihtiyaç duymaktadır (Goodland, 1995: 3).

Ekosistemlerin dayanıklılık, esneklik, kendini yeniden üretme, taşıma gücü ve çeşitlilik gibi temel ilkelerine önem veren sürdürülebilirliğin ekolojik boyutuna ilişkin beş temel kategoriden söz edilebilir. Bu kategoriler Tablo 1’de özet bir şekilde verilmeye çalışılmıştır.

Tablo 1: Ekolojik Sürdürülebilirlik Kategorileri

Ekolojik Sürdürülebilirlik Kategorisi	Açıklama/Örnek
Sosyal İhtiyaçlar	Gelecek kuşakların dikkatli olmasını gerektirecek üretim süreçlerinden

	kaçınmak. Yerel işgücünün desteklenmesi. Adil ticaretin desteklenmesi. Çevresel sürdürülebilirliğin yeni hizmet ve ürün üretiminde anahtar belirleyici olmasının sağlanması.
<i>Biyçeşitliliğin Korunması</i>	Biyçeşitliliği koruyan hammaddelerin tercih edilmesi. Enerji verimliliği ve sürdürülebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılması.
<i>Yenileme Kapasitesi</i>	Yenilebilir kaynak girdilerinin kendisini yenileme kapasitesini dikkate alarak kullanmak. Yenilenemez kaynak girişi oranını yenilebilir kaynak girişinden daha az tutmaya çalışmak.
<i>Yeniden Kullanım ve Geri Dönüşüm</i>	Yeniden kullanılabilir ve/veya geri dönüştürülebilir tasarımların yapılması. Üretim ve iş süreçlerinin kapalı döngü sistemleri olarak tasarlanması, emisyonların ve atıkların azaltılması.
<i>Yenilenemeyen Kaynak Miktarının ve Atıkların Azaltılması</i>	Ekosistem üzerinde en az etkide bulunacak ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi. Bütün üretim süreçlerinde üretilen ürünün nihai atık olana kadar geçen süresi için çevresel etkilerinin hesaplanması. Alıcı ortamların atıkları taşıma gücüne dikkat edilerek gelecek kuşakların da bu alıcı ortamlardan yararlanma imkânlarının dikkate alınması.

Kaynak: Morelli, 2011: 5-6.

Çevresel sürdürülebilirlik doğal kapital ve koruma kavramlarına vurguda bulunan bir yaklaşım olarak da değerlendirilebilir. Bu bağlamda, doğal kapital, temelde insanların doğal çevresini veya çevre tarafından sağlanan varlıkların (toprak, orman, su, atmosfer vb.) bütünüdür. Vurgularken, koruma kavramı, çevresel varlıkların korunması veya en azından tüketilmemesini ifade etmektedir (Goodland ve Daly, 1996: 1005).

Goodland (1998: 38), çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için dört temel şartın gerçekleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu şartlar, Kuzey ülkelerinin aşırı tüketiminin ve çevresel kaynakları kullanımının azaltılması; Kuzey ülkelerinin nüfuslarının dengeli bir biçimde olmasının sağlanması; gelişmekte olan ülkelerin büyümelerinin sağlanması, fakat kalkınmanın büyümeden önce gelecek refahın azalmasını engellemesi veya taşıma kapasitelerinin aşılmasının engellenmesi ve gelişmekte olan ülkelerin nüfusunun dengede tutulması şeklinde ifade edilebilir (Goodland, 1998: 38-39).

Çevresel sürdürülebilirliğin zayıf, orta, güçlü ve son derece güçlü olmak üzere dört derecesinin olduğu söylenebilir. Zayıf derece çevresel sürdürülebilirlik, sermayenin dört türü olan doğal, insan yapımı (yapay), sosyal ve insani sermaye arasında herhangi bir ayrım yapmaz. Bu anlamda zayıf çevresel sürdürülebilirlik, dünyanın doğal sermayesinin tamamı veya çoğunun insan yapımı sermaye veya eserler haline getirilebileceği fikrini kabul etmektedir. Orta derece çevresel sürdürülebilirlik, toplam sermaye stokunun sürdürülebilirliğini sağlamaya çalışırken bu sermayenin kompozisyonuna yani doğal, yapay ve beşeri olup olmadığına bakmayı gerektirmektedir. Güçlü derecede çevresel sürdürülebilirlik, farklı sermaye stoklarının ayrı ayrı korunması gerektiğini belirtir. Bu, doğal ve yapay sermayenin gerçekten ikame olmadıklarını, ancak çoğu üretim fonksiyonunda tamamlayıcı olduğunu varsaymaktadır. Son derece güçlü çevresel sürdürülebilirlik, hiçbir şeyin tüketilmemesi gerektiğini savunur. Bu derecedeki çevresel sürdürülebilirlik yenilenemeyen kaynakların hiçbir şekilde kullanılmamasını, yenilebilir kaynakların ise sadece yıllık net büyüme oranlarının üzerinde kalan kısmının kullanılabileceğini savunur (Goodland ve Daly, 1996: 1006).

Özetle, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ekosistemlerin taşıma gücünü ve biyoçeşitliliği ön plana çıkararak doğal kapital stokunun korunarak gelecek kuşaklara devredilmesini ele almaktadır.

2.3. Sürdürülebilir Kalkınmanın Sosyal/Kültürel Boyutu

Sürdürülebilirlik çalışmaları her zaman ekonomik ve teknolojik yaklaşımlar ekseninde ele alınmasına rağmen konunun toplum ve bireylerle bağlantılı olan boyutu, konulara sosyal açıdan da yaklaşmanın önemini ortaya koymaktadır (Goel ve Sivam, 2015: 62). Bir diğer ifadeyle, salt ekonomik ve teknolojik gelişmelerle değil aynı zamanda sosyal değişim ve gelişmelerle de ilgili bir konu olan sürdürülebilirliğin sosyal boyutunun da analiz edilmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu toplumda yaşayan üyelerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına vurgu yapar. Sosyal açıdan sürdürülebilir bir toplum, kendi kaynaklarını korumak, geliştirmek ve gelecekte sorunları önlemek ve/veya çözmek için esnekliğe sahip olmalıdır (City Of Vancouver, 2005: 3). Bu bağlamda sosyal sürdürülebilirlik, insanın yaşadığı ve çalıştığı yerlerden insanların neye ihtiyacı olduğunu anlaşılması ve refahı sağlayan sürdürülebilir, başarılı yerler yaratma süreci olarak düşünülebilir (Woodcraft ve diğerleri, 2011: 16). Bir başka ifadeyle, sosyal sürdürülebilirlik, topluma karşı duyarlılığı ve toplumsal refahı destekleyen fiziksel, kültürel ve sosyal alanların yaratılması, bu yerlerde yaşayan insanlarla etkileşimde bulunma sürecini içermektedir (Palich ve Edmonds, 2013: 1). Bu anlamıyla sosyal sürdürülebilirlik, fiziksel alan tasarımının (toplumsal ve kültürel hayatı destekleyen altyapılar, sosyal olanaklar, insanların katılımı ve gelişimi ile mekânsal gelişmeyi sağlayacak alanlar gibi), toplumsal alan tasarımıyla birleştirilmesinin sağlanması olarak görülebilir (Woodcraft ve diğerleri, 2011: 16). Bu açıklamalar doğrultusunda sosyal sürdürülebilir kalkınma, insan hakları, çalışma hakları ve kurumsal yönetimi

kapsamakta ve gelecek kuşakların mevcut kuşaklar kadar veya onlardan daha fazla sosyal kaynaklara erişiminin sağlanması/engellenmemesi olarak düşünülebilir (Mak ve Peacock, 2011: 4). Özetle sosyal açıdan sürdürülebilirlik toplumların kalitesidir (Littig ve Grießler, 2005: 72).

Sürdürülebilirliğin sosyal boyutunun “sürdürülebilirliğin geliştirilmesi”, “sürdürülebilirliğe bağlanma” ve “sürdürülebilirliğin korunması” olmak üzere üç aşamasından söz edilebilir. Sürdürülebilirliğin geliştirilmesi; sosyal sermaye, adalet, eşitlik gibi temel ihtiyaçların sağlanmasını, sürdürülebilirliğe bağlanma; çevresel hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için davranış değişikliklerini, sürdürülebilirliğin korunması; değişim karşısında sosyo-kültürel özelliklerin korunmasını ifade eder (Vallance ve diğerleri, 2011: 342).

Bir topluluğun sosyal açıdan sürdürülebilir olabilmesi için ihtiyaç duyduğu iki kaynaktan söz edilebilir. Bu kaynaklar, bireysel/beşeri ve sosyal/topluluk olarak nitelenebilir. Bireysel ya da beşeri kapasite eğitim, liderlik yeteneği gibi bireylerin kendi refahına ve toplumun refahına katkıda bulunabilecek nitelik ve kaynakları ifade ederken sosyal ya da toplumsal kapasite, yaşam kalitesini iyileştirmek ve bu iyileştirmelerin sürdürülebilir olmasını sağlamak için toplu eylemde bulunmayı kolaylaştıran ilişkiler, ağlar ve normlar olarak tanımlanabilir. Etkin ve sürdürülebilir bir toplum inşa edebilmek adına, bireysel ve toplumsal kaynakların bir yandan geliştirilmesi, diğer yandan eşitlik, sosyalleşme ve etkileşim, güvenlik ve uyarlanabilirlik bağlamında kullanılması gerekir (City Of Vancouver, 2005: 3). Bu bağlamda sosyal açıdan sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için çeşitli yatırımların yapılması gerektiği söylenebilir. Bu yatırımlar; çeşitli sosyal yardımların alınmasında erişim ve eşitliğin sağlanması; temel sağlık, eğitim, enerji, konut ve benzeri haklara erişim; bireylerin, grupların ve topluluklarının geçim kaynaklarının bozulmaması ve istem dışı yerleşim yerlerinin değiştirilmemesi; güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarının sağlanması ve zorla çalıştırılma ya da çocuk işçiliğinin engellenmesi şeklinde özetlenebilir (United Nations, 2012: 26). Bu noktada sosyal sürdürülebilirliğin güçlü bir sosyal uyum ve temel hizmetlere erişimde eşitlik hakkıyla ön plana çıkan olumlu bir durum olduğu belirtilmelidir (McKenzie, 2004: 15).

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunun sağlanabilmesi için hükümetler, çeşitli yardımlarda bulunacak/bulunmaya hazır bağışçılar (Küresel Çevre Fonu vb.), sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün birlikte çalışması gerektiği söylenebilir (United Nations, 2012b: 30-31).

Sosyal açıdan sürdürülebilir bir toplum oluşturulabilmesi için beş temel ilkedden söz edilebilir. Bu ilkeler (McKenzie, 2004: 18-19):

- Eşitlik; topluluğun tüm üyeleri için, özellikle de maddi açıdan yetersiz ve en savunmasız olanlar için eşit fırsatlar sağlanmalıdır,
- Çeşitlilik; topluluk çeşitliliği teşvik etmelidir,
- Bağlılık; topluluğun içinde ve dışında, resmi, gayri resmi ve kurumsal düzeyde birbirine bağlantılı olmayı mümkün kılacak sistemler ve yapılar teşvik edilmeli ve sağlanmalıdır,
- Yaşam kalitesi; birey, grup ve toplum düzeyinde tüm üyeler için temel ihtiyaçların karşılandığı garanti edilmeli ve iyi bir yaşam kalitesi geliştirilmelidir,
- Demokrasi ve yönetim; topluluk için demokratik süreçler, şeffaf ve hesap verebilir yönetim yapıları sağlanmalıdır.

Gerek sosyal gerekse de ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için yukarıdaki ilkelerin gerçekleştirilmesi adına somutluk, bağlılık ve çeşitlilik düşüncelerinin sağlanmasının gerekli olduğu belirtilmelidir. Şöyle ki; somutluk, gerçekçi olmayı, tecrübelerle tanımlamayı, bağlılık; çeşitli şekillerde izole olmayı değil sosyal ve ekolojik bir takım katkılar sunmayı, çeşitlilik; homojenliğin yerine çoğulculuğun ve çeşitliliğin desteklenerek çeşitli krizlerin aşılması ve istikrarı ifade eder (O’Hara, 1995, 540-543). Bu noktada denilebilir ki, sosyal sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için tek başına çeşitli ilkelerin belirlenmesi yeterli değildir. Bu ilkelerin bir anlam ifade edebilmesi çeşitli düşüncelerle birlikte harmanlanabilmelerine bağlıdır.

Geleneksel toplumlarla günümüzde oluşturulmaya çalışılan sosyal açıdan sürdürülebilir toplumlarda hâkim olan ana temalarda bir takım değişiklikler söz konusudur. Bir başka anlatımla geleneksel toplumlarla sürdürülebilir toplumların çözüm aradıkları sorunlar arasında bir takım farklılıklardan söz edilebilir. Tablo 2’de bu iki farklı toplum tipinin öncelik verdiği temalar karşılaştırılmaktadır.

Tablo 2: Geleneksel ve Sosyal Sürdürülebilir Toplumların Temaları

Geleneksel Toplumlar	Sosyal Sürdürülebilir Toplumlar
Temel ihtiyaçlar (barınma, çevre sağlığı vb.)	Demografik dönüşümler (yaşlılık, göç vb.)
Eğitim ve hüner	Sosyal uyum
İş/Görev/Çalışma	Kimlik, mekânsal ve kültürel aidiyet
Eşitlik	Çalışanların motivasyonu, katılımı ve erişimi
İnsan hakları ve cinsiyet	Sağlık ve güvenlik
Yoksulluk	Sosyal sermaye
Sosyal adalet	Refah, mutluluk ve yaşam kalitesi

Kaynak: Colantonio, 2009: 871.

Tablo 2 incelendiğinde, geleneksel toplumların mücadele etmeye çalıştığı sorunların daha yüzeysel sorunlar olduğu buna karşın sosyal sürdürülebilir toplumların mücadele etmeye çalıştığı sorunların daha derinlikli sorunlar olduğu söylenebilir.

Özetle sürdürülebilirliğin sosyal boyutu bireylerin ve toplumların daha iyi bir yaşam kalitesine ulaşabilmesi adına çeşitli ilkeler ve düşünceleri ortaya koymakta, karşılaşılan toplumsal krizlerin çözümünde derinlemesine analizlerin yapılmasını gündeme getirmekte ve gelecek kuşakların en azından bugünkü kuşaklar kadar sosyal imkânlardan yararlanabilmesini hedeflemektedir.

Sonuç

Çevre sorunlarının etkisini göstermeye başladığı 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu sorunların üstesinden gelebilmek adına çeşitli politikaların oluşturulmaya başlandığı görülmüştür. Oluşturulan politikaların fikri arka planı ilk başlarda ortaya çıkan kirlilikleri azaltma ve engelleme olarak düşünülmüş fakat çevre sorunlarının çok daha derin nedenleri olduğu görülmüştür. Bu noktada çevre sorunlarıyla mücadelede daha derin nedenler üzerine gidilmesi anlayışı daha hâkim bir görüş haline gelmeye başlamıştır. İşte bu noktada özellikle 1980'li yılların sonlarına doğru sürdürülebilir kalkınma anlayışı ekseninde çevre sorunlarının üzerine gidilmesi gerektiği genel kabul gören bir yaklaşım olmuştur denilebilir. Bir başka ifadeyle, 1980'lerden itibaren çevre sorunlarıyla yürütülecek politikanın fikri arka planını sürdürülebilir kalkınma anlayışı oluşturmaya başlamıştır. Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin tanımlar incelendiğinde "gelecek kuşaklar" kavramının ön plana çıktığı görülmüştür. Bu noktada denilebilir ki, sürdürülebilir kalkınma çevresel kaynaklardan yararlanma açısından gelecek kuşakları da bir özne olarak ele almaktadır.

Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin tanımlardan hareketle kavramın üç temel boyutunun ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlar olduğu tespit edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutunda kaynakların sınırlılığı önemli bir tartışma konusudur. Buna rağmen, geleneksel olarak iktisat doktrini kaynakların sınırsız olduğunu ve bu kaynakların insanlar tarafından kullanılması gerektiğini savunan görüşü genel kabul gören bir yaklaşımdır. Bu görüşe benzer biçimde neoklasik iktisat akımı sürdürülebilirliği zaman içinde artan refah ve tüketimle bir görerek sürdürülebilir kalkınma kavramını basitleştirmişlerdir. Buna karşı doğal kapital yaklaşımı doğal kaynakların sınırlı olduğunu ve bu sınırlar dâhilinde doğal kaynaklardan yararlanılması gerektiğini savunmaktadır. Burada geleneksel ve neoklasik iktisat yaklaşımının zayıf sürdürülebilirlik, doğal kapital anlayışının ise güçlü sürdürülebilirlik anlayışına daha yakın olduğu söylenebilir. Ayrıca doğal kapital ve güçlü sürdürülebilirlik yaklaşımlarının doğal kaynakların korunması açısından onlara içsel bir değer verilebilmesi açısından önemli bir üstünlüğü vardır. Şöyle ki; her iki anlayışta doğal kaynakların insana hizmet etmesinden bağımsız varlıklarından dolayı onların korunması gerektiği anlayışını içinde barındırmaktadır. Bu nedenle, günümüz artan çevre sorunlarıyla mücadele edebilmek adına sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik açıdan doğal kapital yaklaşımı ve güçlü sürdürülebilirlik nosyonuna doğru evrilmesi gerektiği söylenebilir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekolojik/çevresel boyutu doğal kaynaklara ekosistemlerin sürdürülebilirliği açısından yaklaşmaktadır. Bu bağlamda ekosistemlere salt ekonomik kaygılarla yaklaşmayan bu boyut sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutunda önemli yer tutan ikame edilebilirlik kavramına da farklı bir bakış açısı getirir. Bu bakış açısı temiz hava, doğal kaynak olarak su ve toprak gibi kaynakların ikamesinin söz konusu olmadığını ve bu bilinçle bu kaynaklara yaklaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca ekosistemlerin taşıma gücü, çeşitlilik, farklılık, kendini yeniden üretme ve dayanıklılık kavramlarını sürdürülebilirlik tartışmalarının içine sokmasından dolayı da önemli bir bakış açısı getirmektedir. Bu noktada sürdürülebilir kalkınmanın ekolojik boyutu ekosistemleri salt insana hizmet eden ekonomik bir sistem olarak görmemektedir. Ekolojik sürdürülebilirlik incelendiğinde zayıf, orta, güçlü ve son derece güçlü olmak üzere insanların çevreleriyle olan ilişkilerini dört farklı yaklaşım biçiminde ortaya koyduğu görülmektedir. Bu yaklaşımlar insanların çevreden yararlanırken onunla olan ilişkilerinin hangi boyutta olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Zayıf ve orta derecedeki sürdürülebilirlik insan ve çevre ilişkilerini çıkarlar üzerine tesis etmektedir denilebilir. Bu noktada etkisini her geçen gün daha çok hissettiren çevre sorunlarıyla mücadelede güçlü sürdürülebilirlik önemli bir fark yaratabilir. Güçlü sürdürülebilirlik, doğal ve yapay çevrelerin birbirlerinin ikamesi olmadıklarını ve birbirilerini tamamladıklarını savunmaktadır. Son derece güçlü sürdürülebilirliğin hiçbir şeyin tüketilmemesi gerektiğini ortaya koyması günümüzde sürekli tüketim eğiliminde olan toplumların gerçeklerini yansıtmaktan uzaktır denilebilir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu, bir toplumda yaşayan bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, cinsiyet eşitliği, yönetim, toplumların çeşitliliğinin teşviki, güvenlik, yaşam kalitesi gibi pek çok değişken de sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunda ele alınabilmektedir. Sosyal açıdan sürdürülebilir bir toplum bugünkü üyelerinin sahip olduğu yaşam kalitesinin korunarak veya arttırılarak gelecek kuşaklara devredildiği toplumdur denilebilir. Sürdürülebilir

kalkınmanın sosyal boyutu ekonomik ve ekolojik boyutları birbirine bağlaması açısından da önemlidir. Şöyle ki; ekolojik dengeleri göz önünde tutan bazı kararların ekonomik çıkarlarla ters düşmesi durumunda sosyal sürdürülebilirlik, yaşam kalitesi, ekosistemlerin farklılığı ve çeşitliliği gibi argümanlarla çıkarlar arasında bir uzlaşma sağlayabilecektir. Bir başka ifadeyle, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ekonomi ile ekoloji arasındaki çıkar çatışmalarını uzlaştırabilecek bir bakış açısı sunmaktadır.

Çevre sorunlarının etkisini hissettirmeye başlamasıyla birlikte pek çok disiplin tarafından tartışılan sürdürülebilir kalkınma kavramı, gelecek kuşak haklarını ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlarıyla politika yapım sürecine dâhil etmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda çevre sorunlarıyla mücadele edebilmek adına ekonomik, ekolojik ve sosyal alandaki politikaların sürdürülebilir kalkınma nosyonuyla harmanlanarak politikaların gözden geçirilmesi ve yeni politikaların oluşturulması çevre sorunlarıyla mücadelede pozitif etki yaratabilecektir.

KAYNAKÇA

- ANAND, Sudhir ve SEN, Amartya (2000). "Human Development and Economic Sustainability", *World Development*, 28(12), 2029-2049.
- BASIAGO, Andrew, D. (1999). "Economic, Social, and Environmental Sustainability in Development Theory and Urban Planning Practice", *The Environmentalist*, 19, 145-161.
- BAUMGARTNER, Stefan ve QUAAS, Martin, F. (2009). "What Is Sustainability Economics", *University Of Lüneburg Working Paper Series In Economics*, No. 138 September 2009.
- BOZLAĞAN, Recep (2005). "Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyasal Konferansları Dergisi*, 50, 1011-1028.
- CITY OF VANCOUVER (2005). *City Of Vancouver Policy Report Social Development*, <http://council.vancouver.ca/20050524/documents/p1.pdf> (Erişim Tarihi: 27/04/2016).
- COLANTONIO, Andrea (2009). "Social Sustainability: A Review and Critique of Traditional Versus Emerging Themes and Assessment Methods", Horner, M., Bebbington, J., Emmanuel, R. (Ed.), *SUE-Mot Conference 2009: Second International Conference On Whole Life Urban Sustainability And Its Assessment: Conference Proceedings*, içinde (865-885), Loughborough: Loughborough University.
- EPA (1997). *The Economics of Sustainability*, https://cfpub.epa.gov/watertrain/pdf/modules/economics_of_sustainability.pdf (Erişim Tarihi: 19/06/2016).
- GOEL, Sachin ve SIVAM, Alpana (2015). "Social Dimensions In The Sustainability Debate: The Impact Of Social Behaviour In Choosing Sustainable Practices In Daily Life", *International Journal of Urban Sustainable Development*, 7(1), 61-71.
- GOODLAND, Robert (1995). "The Concept of Environmental Sustainability", *Annual Review of Ecology and Systematics*, 26, 1-24.
- GOODLAND, Robert (1998). "The Urgent Need for Ecosystem Integrity and Ethics to Support Environmental Sustainability", *Global Bioethics*, 11(1-4), 29-46.
- GOODLAND, Robert (2002). "Sustainability: Human, Social, Economic and Environmental", Ted Munn (Ed.), *Encyclopedia of Global Environmental Change*, içinde (1-3), John Wiley&Sons Ltd.
- GOODLAND, Robert ve DALY, Herman (1996). "Environmental Sustainability: Universal And Non-Negotiable", *Ecological Applications*, 6(4), 1002-1017.
- HARRIS, Jonathan, M. (2000). "Basic Principles of Sustainable Development", *Global Development and Environment Institute Working Paper 00-04*, Tufts University, USA.
- KARABIÇAK, Mevlüt ve ÖZDEMİR, Müge, B. (2015). "Sürdürülebilir Kalkınmanın Kavramsal Temelleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6(13), 44-49.
- KAYPAK, Şafak (2011). "Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 19-33.
- KILIÇ, Selim (2012). "Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışının Ekonomik Boyutuna Ekolojik Bir Yaklaşım", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 47, 201-226.
- KLAUER, Bernd (1999). "Defining and Achieving Sustainable Development", *International Journal of Sustainable Development&World Ecology*, 114-121.
- KUHLMAN, Tom ve FARRINGTON, John (2010). "What Is Sustainability", *Sustainability*, 2, 3436-3448.
- LITTIG, Beate ve GRIEßLER, Erich (2005). "Social Sustainability: A Catchword between Political Pragmatism and Social Theory", *International Journal of Sustainable Development*, 8(1/2), 65-79.
- MAK, Michael, Y. ve PEACOCK, Clinton (2011). "Social Sustainability: A Comparison of Case Studies in UK, USA and Australia", *17th Pacific Rim Real Estate Society Conference 16-19 January, Gold Coast-Australia*, 1-14.
- MARKULEV, Ana ve LONG, Anthea (2013). "On Sustainability: An Economic Approach" *Australian Government Productivity Commission*, Productivity Commission Staff Research Note, <http://www.pc.gov.au/research/supporting/sustainability/sustainability.pdf> (Erişim Tarihi: 28/09/2016).
- McKENZIE, Stephen (2004). "Social Sustainability: Towards Some Definitions", *Hawke Research Institute Working Paper Series No 27*, Hawke Research Institute University Of South Australia Magill, South Australia 2004.
- MEBRATU, Desta (1998). "Sustainability and Sustainable Development: Historical and Conceptual Review", *Environmental Impact Assessment Review*, 18(6), 493-520.
- MITCHAM, Carl (1995). "The Concept of Sustainable Development: Its Origins and Ambivalence", *Technology in Society*, 17(3), 311-326.
- MORELLI, John (2011). "Environmental Sustainability: A Definition for Environmental Professionals", *Journal of Environmental Sustainability*, 1(1), 1-9.
- O'HARA, Sabine, U. (1995). "Sustainability: Social and Ecological Dimensions", *Review Of Social Economy*, 53(4), 529-551.
- OSORIO, Leonardo, A., R ve diğerleri (2005). "Debates On Sustainable Development: Towards A Holistic View of Reality", *Environment, Development and Sustainability*, 7, 501-518.
- PALICH, Natasha ve EDMONDS, Angelique (2013). "Social Sustainability: Creating Places and Participatory Processes That Perform Well for People", *Environment Design Guide*, 78, 1-13.
- PISANI, Jacobus, A. (2006). "Sustainable Development- Historical Roots of Concept", *Environmental Sciences*, 3(2), 83-96.
- REDDY, T. ve THOMSON, R. (2015). "Environmental, Social and Economic Sustainability: Implications for Actuarial Science", *Actuaries Institute 2015 ASTIN, AFIR/ERM and IACA Colloquia*, 23-27 August Sydney: Australia.

- ROBINSON, John (2004). "Squaring the Circle? Some Thoughts on the Idea of Sustainable Development, *Ecological Economics*, 48, 369-384.
- SUTTON, Philip (2004). *A Perspective on Environmental Sustainability? A Paper for the Victorian Commissioner for Environmental Sustainability*, <http://www.green-innovations.asn.au/A-Perspective-on-Environmental-Sustainability.pdf> (Erişim Tarihi: 01/03/2016).
- TEKSÖZ, Gaye (2014). "Geçmiřten Ders Almak: Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim", *Bođaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 31(2), 73-97.
- TUTULMAZ, Onur (2012). "Sürdürülebilir Kalkınma: Sürdürülebilirlik İçin Bir Çözüm Vizyonu", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 601-626.
- UNITED NATIONS (2012). *A Framework for Advancing Environmental and Social Sustainability in The United Nations System*, Environment Management Group, 2012, United Nations, Geneva.
- UNWCED (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (Erişim Tarihi: 10/03/2016).
- VALLANCE, Suzanne (2011). "What Is Social Sustainability? A Clarification of Concepts", *Geoforum*, 42, 342-348.
- VIVIEN, Franck, Dominique (2008). "Sustainable Development: An Overview of Economic Proposals", *SAPIENS*, 1(2), 1-8.
- WIERSUM, Freerk, K. (1995). "200 Years of Sustainability in Forestry: Lessons from History", *Environmental Management*, 19(3), 321-329.
- WILDERER, Peter, A. (2007). "Sustainable Water Resource Management: The Science Behind the Scene", *Sustainability Science*, 2, 1-4.
- WOODCRAFT, Saffron ve diğerleri (2011). *Design For Social Sustainability A Framework For Creating Thriving New Communities*.
- YENİ, Onur (2014). "Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 181-208.